

Muhasebe Fenomenlerinin Teleolojik Ve Deterministik Yapısı*

Selahattin KARABINAR¹
Fırat ALTINKAYNAK²
Metehan KÜÇÜKER³

Öz

Belirli bir alanda felsefe yapmak, doğru bilgiye ulaşmak için çok inatçı bir çabadan doğar. Gerçek bilgiye ulaşan alan ise felsefeden kopup apayrı bir bilim alanı olarak özgürlüğünü ilan eder. Bu düşünce bağlamında ve muhasebe alanının gerçek bilgiye ulaşma gayreti çerçevesinde ele alınan bu çalışmanın amacı; muhasebe bilgi felsefesini teleolojik ve deterministik bir kökene oturtmak ve böylelikle muhasebe alanını, bilimsel yolculuğunda, özgürlüğe bir adım daha yaklaştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle; nedensellik, fenomen, teleoloji ve determinizm terimleri kavramsal çerçevede ele alınmış ve muhasebe fenomenleri çerçevesinde muhasebenin temel kavramlarının teleolojik ve deterministik yapıları tartışılarak analiz edilmiştir. Daha sonra muhasebe biliminin varlık nedeni teleolojik ve deterministik açıdan irdelenmiştir. Deterministik yapıların teleolojik ilkelere kaynaklanması, temel muhasebe kavramlarının teleolojik ve deterministik ayrımında da kendini göstermiştir. Başka bir ifade ile muhasebenin deterministik fenomenlerinin muhasebenin teleolojisini yaşatmak için kurgulandığını söylemek mümkündür. Çalışma sonucunda gelinen noktada, muhasebenin; teleolojik olarak doğan, fenomenlerle deterministik olarak işleyen ve nihai bir amaca hizmet eden aksiyolojik ve teleolojik bir bilim olduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Muhasebe Felsefesi, Muhasebe Fenomenleri, Teleoloji, Determinizm.

JEL Kodları: A12, M40, M49.

Theological And Deterministic Structure Of Accounting Phenomena

Abstract

To philosophize in a particular field arises from a very stubborn effort to reach the right knowledge. The field that reaches real knowledge, on the other hand, breaks away from philosophy and declares its freedom as a separate field of science. The aim of this study, which is based on this idea, is to place the philosophy of accounting information on a teleological and deterministic origin, and thus, to bring the field of accounting one step closer to freedom in its scientific journey. For this aim, first of all, the terms causality, phenomenon, teleology, and determinism have been discussed in the conceptual framework and the teleological and deterministic structures of the basic accounting concepts have been discussed and analyzed within the framework of accounting phenomena. Then, the reason for the existence of accounting science has been examined from a teleological and deterministic perspective. Given that deterministic structures arise from teleological principles has also manifested itself in the teleological and deterministic distinction of "Basic Concepts of Accounting." In other words, it is possible to say that the deterministic phenomena of accounting are designed to keep the teleology of accounting alive. The findings obtained in this study showed that accounting has been concluded to be an axiological and teleological science that is born teleologically, functions deterministically with phenomena, and serves an ultimate aim.

Keywords: Philosophy of Accounting, Accounting Phenomena, Teleology, Determinism.

JEL Codes: A12, M40, M49.

* Bu çalışma; 29 Eylül - 01 Ekim tarihleri arasında Tokat'ta gerçekleştirilen 9. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nde (ICAFR'22) sunulan özet bildirinin genişletilmiş tam metin halidir.

¹ Selahattin KARABINAR, (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi, İstanbul, Türkiye, E-mail: selahattin.karabinar@istanbul.edu.tr ORCID: [0000-0003-3102-979X](https://orcid.org/0000-0003-3102-979X).

² Fırat ALTINKAYNAK (Doç. Dr.) Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi, Erzurum, Türkiye. E-mail: afirat@atauni.edu.tr ORCID: [0000-0003-0960-2254](https://orcid.org/0000-0003-0960-2254).

³ Sorumlu Yazar (Corresponding Author): Metehan KÜÇÜKER, (Dr. Öğr. Üyesi), Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi, Malatya, Türkiye, E-mail: metehan.kucuker@ozal.edu.tr ORCID: [0000-0002-5468-0465](https://orcid.org/0000-0002-5468-0465).

APA 6 Stili Kaynak Gösterimi: (To Cite This Article)

Karabınar, S., Altınkaynak, F. ve Küçükler, M. (2023). Muhasebe fenomenlerinin teleolojik ve deterministik yapısı. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 16(1), 99-108. doi: <https://doi.org/10.29067/muvu.1225974>

EXTENDED SUMMARY

Introduction

Every field that has reached a proof and a definite result while being examined under the roof of philosophy has declared its freedom as science and created a field for itself in the literature. In addition, all these fields of science are fed by philosophy in the search for origins and new inventions and find their origin in philosophy. Teleological and deterministic structures constitute the origin of science fields. Based on this fact, in this study, first of all, "Teleology" and "Determinism" are explained in a philosophical and conceptual framework and thirteen basic concepts of accounting which form the basis of accounting systems have been classified regarding Teleological and Deterministic. Then, the reason for the existence of accounting science has been examined from a teleological and deterministic perspective.

Literature on Research

It has been stated that the philosophical foundations and internal assumptions of accounting are generally ignored in studies on accounting philosophy, and the importance of examining accounting with its philosophical dimensions has been emphasized. Generally, the epistemological and ontological structure of accounting has been discussed in studies.

Arthur (1993) stated in his study that accounting researchers might overlook the value of philosophical developments and discussed some problems related to accounting ontology. In another study, Buys (2008) aimed to explain the internal assumptions and objectives of accounting in the light of today's accounting issues and developments.

Sawabe (2013) examined the emotional dimension in relation to the teleological dimension of accounting practices by making use of the concept of teleoaffective structure.

Elkhashen and Ntim (2018) discussed the need to consider a deeper understanding of the philosophical aspects of accounting in their research.

Nugrahanti (2018) examined the philosophical foundations of financial accounting research within the framework of ontology, epistemology, and axiology.

Yükçü ve Yükçü (2019) highlighted the scientific and philosophical aspects of accounting from an aesthetic point of view.

Yaz (2021) discussed how to reach from philosophy to science and from science to accounting philosophy. In the study, realistic answers were sought to the question of what kind of accounting philosophy should be constructed using the disciplines of ontology, epistemology, and axiology.

Method of The Research

In this study, a literature review on the subject was performed using the documentary research method, one of the qualitative research approaches. In the decision of whether the basic concepts of accounting were teleological or deterministic, it was evaluated in the theoretical framework whether there was a reason or a sequence of reasons that revealed the related concept or whether the concept served a purpose.

Findings of The Research

As a result of the analysis of the basic accounting concepts, it was seen that 9 (nine) of the 13 (thirteen) concepts examined served a teleological principle, and the remaining 4 (four) basic concepts are in a deterministic structure. Given that deterministic structures arise from teleological principles has also manifested itself in separating the basic concepts of accounting, teleological and deterministic.

Conclusion

As a result of this study, the following conclusion can be drawn regarding accounting information philosophy. Accounting, an axiological science born teleologically, works deterministically with phenomena, and serves a final purpose. While the teleological structure of accounting can be valued, no value can be attributed to its deterministic structure and phenomena in the philosophy of accounting information, as in the distinction between teleology and causality in the philosophy of science. Given that accounting has an axiological structure proves that accounting is teleological. As a result, it can be said that the deterministic phenomena of accounting were designed only to keep the teleology of accounting alive.

1. GİRİŞ

Bilim insanlarının işi, kuşku duymakla, şüphe etmekle ve sorgulamakla başlar. Bu başlangıçla beraber her bilim insanının aslında vazgeçemediği iki soru, “Nasıl” ve “Neden?” sorularıdır. Zira dünyaya damgasını vurmuş bir bilim adamı olan A. Einstein’ da “*Tanrı zar atmaz*” ifadesiyle felsefe tarihi boyunca tartışılmalı gelen “Nedensellik” kavramına bu doğrultuda atıfta bulunmuştur. Aynı şekilde, “Neden” sorusunun yanında yer alan ve tüm bilim alanlarının köken arayışında aslında bir başlangıç noktası olan bir diğer soru da “Ne İçin?” sorusudur. Bilim alanlarındaki köken arayışı üzerine başlayan bu serüven, karşılıklı iki zıt kutupta duran bu iki sorunun cevaplanma derecesiyle kendini bulmaktadır. Daha da öz ve analogik bir ifadeyle bu iki soru; her bir bilim insanı için ilgili bilim alanını yaşatmak adına soluklamak zorunda olduğu oksijen ve ihtiyaç duyduğu su gibidir. Bununla birlikte bilimin ancak bu soruların cevaplanmasıyla ve sürekli tartışılmasıyla ilerleyebileceğini söylemek mümkündür.

Bilim alanlarının içinde yer alan olgu ve süreçlerin, “Neden?” var olduğu veya tam tersine bu olgu ve süreçlerin, “Ne İçin?” var olduğu sorusu yanıtlanabildiği ölçüde, ilgili bilim alanı nedensel ve amaçsal bir kökene oturtulmaktadır. Bilim felsefesi açısından; nihai amaçlara erişmeyi mümkün kılan süreç ya da süreçler bütünü olarak tanımlanan “Teleoloji” kavramı; geçmişle şimdiki gelecekteki amaçlar doğrultusunda açıklamaktadır (Cevizci, 2020: 1816). Bu bağlamda teleoloji kavramının yapılanın gerekçesi olarak gelecekteki bir amacı kullandığı söylenebilir. Fakat bu noktada dikkat edilmesi gereken husus; herhangi bir bilim alanında neden-sonuç ilişkisinde geriye doğru giderken, ne kadar sonsuzluğa izin verileceğidir. Bu noktada akla şu sorular gelmektedir; neden-sonuç zincirinin başladığı bir nokta yok mudur? Yoksa ilk olarak kabul edilen bu başlangıç yaratılış mıdır? O zaman tüm bilimler köken arayışında yaradılışa mı inmelidir?

Yaratılıştan bugüne, felsefe çatısı altında incelenirken ispata ve kesin sonuca ulaşan her uğraşı, bilim olarak özgürlüğünü ilan etmiş ve literatürde kendine bir alan yaratmıştır. Matematik, fizik, sosyoloji, psikoloji ve iktisat gibi felsefeden ayrılarak özgürlüğünü ilan eden tüm bilimler gerek köken arayışında gerekse yeni icatlarda felsefeden beslenmekte ve yine felsefede köken bulmaktadır. Bu doğrultuda bilim felsefesi açısından teleolojik ve deterministik yapılar ilgili bilim alanlarının köken aldığı noktayı oluşturmaktadır. Bu gerçekten hareketle doğan çalışma kapsamında, öncelikle “teleoloji” ve “determinizm” kavramları felsefi açıdan metodolojik çerçeveye sunulmuş ve muhasebenin temel kavramları teleolojik ve deterministik açıdan sınıflandırılmıştır. İnsanoğlunun varoluşu ile ihtiyaca binaen doğan ve her geçen gün dünya literatüründe özgürlüğünü ilan eden muhasebe biliminin kökeni ve yapısı ilerleyen bölümlerde felsefi açıdan bu bağlamda tartışılmış ve tümcesel ispat içeren anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Felsefe açısından “Fenomen” kavramı duyular aracılığıyla algılanabilen tecrübe objesi olarak kabul edilmektedir. Türkçede “Görünüş” ya da “görüngü” olarak da adlandırılabilen Fenomen kavramı, diyalektik materyalizm bağlamında ele alındığında ise özü algılama aracı olarak ifade edilebilmektedir. Fenomenler arasındaki bağlantı ve ilişkilerin sonsuz çeşitliliği fenomenlerin evrensel bağlılığını oluşturmaktadır (Rosenthal ve Yudin, 1972: 163). Nedensellik fikri ise insan aklının her uygulamasında yer alır ve her argüman biçimi ile her pratik eylemde önceden varsayılr. Bu sebeple nedensellik felsefede önemli bir kavram olagelmıştır. Öyle ki Hume, nedenselliği “evrenin çimentosu” olarak tanımlamıştır. Bu, nedenselliğin her şeyi bir arada tuttuğu düşüncesine dayanır. Sebeplerin ne olduğunu anlamak, zihinlerin bedenlerle nasıl ilişki kurabileceğini (veya kuramayacağını), özgür iradenin nasıl çalışabileceğini (veya çalışamayacağını), fikirlerin eylemi nasıl etkileyebileceğini (veya etkilemeyebileceğini) anlamamıza yardımcı olur (Gao, 2007: 2). Nedensellik temel olarak olaylar arasındaki ilişkiyi yönetir. Bunu resmileştiren dünya, nedensel sistemlerin bir koleksiyonundan oluşur; her nedensel sistemde bir dizi gözlemlenebilir nedensel değişken mevcuttur. Nedensel sistemler bir dizi denemede gözlemlenir ve her denemede her nedensel değişkenin bir değeri vardır (Goodman vd. 2011: 111). Nedensellik kendi içerisinde “Empirik Nedensellik” ve “Metafiziksel Nedensellik” olmak üzere iki ana başlık altında toplanabilir. “Empirik

(Deneysel) Nedensellik” kavramı, hiçbir şeyin nedensiz olmadığını, her olayın, her sürecin ve her oluşumun bir nedeni bulunduğunu ve aslında her şeyin kendisini üreten koşullar tarafından belirlendiğini ortaya koyan yapıdır. “Empirik Nedensellik” zorunlulukla ortaya çıkmakta olup bu zorunluluğun fenomenler dünyasındaki adı ise “Determinizm” olarak adlandırılmaktadır (Cevizci 2020: 531). Bilim felsefesinin tarihsel sürecinde “Determinizm” sorunsalını ilk defa açık ve net bir şekilde ele alanın David Hume olduğu görülmektedir. David Hume ile başlayan bu görüş birçok bilgin tarafından da “Varlık” veya “Varoluş” açısından ayrıca işlenmiştir.

Bilimsel açıdan “Teleoloji” kavramı, “Telos” ve “Logic” kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir. Yunanca’ da “Telos” kavramı; ulaşılması gereken hedef gaye veya amaç; “Logic” kavramı ise bilim anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “Teleoloji” kavramı, “Gayebilim” olarak da tercüme edilebilir (Alston 1967: 84; Özgökman, 2009: 1). Diğer taraftan teleolojiyi, bütün tabiat fenomenlerinin amaçlı fenomen olduklarını ileri süren bir teori olarak tanımlamak mümkündür (Rosenthal ve Yudin, 1972: 163). Teleoloji kavramı 20. yy. boyunca birçok bilgin tarafından da ele alınmıştır. Şöyle ki Braithwaite; Amaca ulaşmak için birçok şarta ayak uydurmanın gerekliliğini vurgularken; Tolman ise bu tanımlamaya Birbirini takip eden süreçler boyunca amaca ulaşmak için bazı düzeltmelerin yapılmasının da gerekli olduğunu eklemektedir (Beckner 1967: 89 ve Özgökman, 2009: 2). Swinburne (1991) teleolojik düzene zamansal ve uzamsal olmak üzere iki düzlemde yaklaşmış ve bir yapının varlığı için hem uzamsal bakımdan birbiriyle ilişkili olması gerektiği hem de ilgili yapının işleyebilmesi açısından zamansal olarak birbiri takip eden ardışıklığa sahip olması gerektiğini vurgulamıştır (Swinburne, 1991: 133).Teleolojik düzen, belli bir amaca ulaşmak için birden çok argüman veya yapının bir araya getirilerek işletilmesi olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda insanoğlunun ihtiyaçları doğrultusunda amaca binaen hareket eden tüm yapılar teleolojik olarak nitelenebilir. Bu açıdan düşünüldüğünde; bilim alanları içerisinde de özellikle beşeri bilimlerin birçoğunun teleolojik bir yapıda olduğu söylenebilir. Aslında bu bakış açılarının hepsi, “Teleoloji” kavramının, bir amaç-araç ilişkisi üzerine kurulu bir dizge ya da yapıdan oluştuğunu göstermektedir. Teleolojik yapılarla deterministik yapılar, birbirinden ayrıştırılırken, teleolojik yapıların aslında aksiyolojik (Etik, Estetik, Değer) bir yapıda olduğu ve bir değer taşıdığı net olarak görülmekte; tam aksine deterministik ve nedensel düzlemin ise değer kavramıyla bağlantısı kurulamamaktadır. Çünkü deterministik fenomenler belli bir dizgiyle bir amaç doğrultusunda şekillendirilmektedir.

3. MUHASEBENİN TEMEL KAVRAMLARININ DETERMİNİSTİK VE TELEOLOJİK YAPISI

Felsefe ekollerinin yüzyıllardır üzerinde tartıştığı teleolojik ve deterministik ayrımından ve yukarıdaki açıklamalardan hareketle muhasebenin temel kavramlarının teleolojik ve deterministik yapısı Tablo 1’de gösterilmiştir. Muhasebenin temel kavramlarının teleolojik ve deterministik ayrımındaki karar örgüsünde; ilgili kavramı ortaya çıkaran neden veya nedenler silsilesi mevcut ise ilgili kavram deterministik bir düzleme oturmaktadır. Tam aksine bir amaca hizmet etmek için doğmuş ise ilgili kavram teleolojik bir yapı arz etmektedir.

Tablo 1. Muhasebenin Temel Kavramlarının Deterministik ve Teleolojik Yapısı

Muhasebenin Temel Kavramları	Teolojik-Deterministik Yapısı
Sosyal Sorumluluk Kavramı	Teleolojik
İşletmenin Sürekliliği Kavramı	Teleolojik
Kişilik Kavramı	Teleolojik
Dönemsellik Kavramı	Deterministik
Parayla Ölçülme Kavramı	Deterministik
Maliyet Esası Kavramı	Teleolojik
Tarafsızlık Kavramı	Deterministik
Belgelendirme Kavramı	Deterministik
Tutarlılık Kavramı	Teleolojik
Tam Açıklama Kavramı	Teleolojik
İhtiyatlılık Kavramı	Teleolojik
Önemlilik Kavramı	Teleolojik
Özün Önceliği Kavramı	Teleolojik

Tablo 1’den de görüleceği üzere; “Sosyal Sorumluluk Kavramı”, muhasebe işlemlerinde sadece işletme çıkarlarının değil toplum çıkarlarının da göz önünde bulundurulması ve bilgi üretiminde gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılması amacına hizmet eden bir kavram olduğundan teleolojik yapıda olduğu düşünülmektedir.

“İşletmenin Sürekliliği Kavramı”; muhasebe işlemlerinin, işletmenin ömrünün sonsuz olduğu varsayımı altında sürdürülmesi amacıyla hareket ettiğinden, bu kavram da teleolojiktir.

“Kişilik Kavramı”; işletmenin sahip veya sahiplerinden, yöneticilerinden, personelinden ve diğer ilgililerden ayrı bir kişiliğe sahip olduğunu, işletmenin muhasebe işlemlerinin sadece bu kişilik adına yürütülmesi amacını güttüğü için, bu kavram da teleolojik yapı izlemektedir.

“Dönemsellik Kavramı” ise işletmenin sürekliliği kavramı nedeniyle sınırsız kabul edilen ömrünün, belli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanması gerekliliğine dayalı olduğundan deterministik yapıdadır. Bir başka ifade ile Dönemsellik Kavramı, İşletmenin Sürekliliği Kavramı nedeni ile ortaya çıktığından bu kavramın deterministik yapıda olduğu söylenebilir.

Mali olay parasal büyüklük olarak ölçüldüğünden, “Parayla Ölçülme Kavramı”nın nedeni de mali olay olarak ortaya çıkmaktadır. Bir neden sonuç ilişkisi içerisinde doğan Parayla Ölçülme Kavramı, parayla ölçülebilen belgeli mali olayların muhasebeye ortak bir ölçü olarak para birimiyle yansıtılması nedeniyle ortaya çıktığından deterministiktir.

“Maliyet Esası Kavramı”nın ortaya çıkış nedeni ise İşletmenin Sürekliliği Kavramıdır. Dolayısıyla bu kavram bir nedenin sonucu olarak ortaya çıkmış görünse de; muhasebe kayıtlarında ve finansal raporlarda objektifliği sağlamak amacına hizmet ettiğinden, bu kavramın teleolojik olduğu ifade edilebilir.

“Tarafsızlık Kavramı”, muhasebe kayıtlarına esas alınacak yöntemlerin seçilmesinde tarafsız ve ön yargısız davranılması nedeniyle ortaya çıktığından, bu kavramın deterministik yapıda olduğu söylenebilir.

“Belgelendirme Kavramını” ortaya çıkaran ilke, Tarafsızlık Kavramıdır. Kısaca ticari belgeler muhasebe kayıtlarını doğuran kanıtsal nedenlerdir. Dolayısıyla bu kavram bir nedenin sonucu olarak ortaya çıktığından deterministik bir yapıya sahiptir.

“Özün Önceliği Kavramı”, muhasebe işlemlerinde biçimden ziyade öze öncelik verilmesi amacına hizmet ettiğinden bu kavram da teleolojik yapıdadır.

“Tutarlılık”, “Tam Açıklama”, “İhtiyatlılık” ve “Önemlilik” kavramlarının tamamı belirli amaçlara

ulaşmak için hareket etmekte olup, bu kavramların teleolojik yapıda olduğu düşünülmektedir.

Muhasebenin Temel Kavramlarının analizi sonucunda, 13 (on üç) adet Muhasebenin Temel Kavramından 9 (dokuz) tanesinin teleolojik bir yapı arz ettiği, geriye kalan 4 (dört) temel kavramın ise deterministik yapıda olduğu düşünülmektedir. Zira Dönemsellik Kavramı, İşletmenin Sürekliliği Kavramından, Belgelendirme Kavramı, Tarafsızlık Kavramından, Parayla Ölçülme ve Maliyet Esası Kavramları da Tutarlılık ve Tam Açıklama kavramlarından doğmuştur. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde de belirtildiği üzere deterministik yapıların, teleolojik ilkelerden doğduğu gerçeği, Muhasebenin Temel Kavramlarının, teleolojik ve deterministik ayrımında da kendini göstermiştir.

4. MUHASEBENİN VARLIK NEDENİNİN TELEOLOJİK Mİ YOKSA DETERMİNİSTİK Mİ OLDUĞUNUN FENOMEN KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE İRDELENMESİ

Bilim felsefesinde, “fenomen” kavramı, denenebilir olay ve olgular zinciri olarak tanımlandığına göre, muhasebe kayıt sistemleri içerisinde, bir mali olayın doğuşuyla başlayan belgelendirme, yevmiye defterine kayıt etme, büyük defterde sınıflandırma, mizanla özetleme ve mali tablolarla raporlama süreçleri, muhasebe bilgi felsefesi açısından, “Muhasebe Fenomenleri” olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda olgular zinciri olarak kabul gören deterministik yapılar ve fenomenler, âlemdeki olaylarda ve özellikle beşerî fiillerde, öncekilerin sonrakileri tayin edecek şekilde birbirlerine bağlı olmalarını ifade etmektedir. Determinizm açısından, muhasebe sistemlerinde de sonucun bilinmesi, ilgili sonucu doğuran nedenin de bilinmesini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin muhasebede bir stok alış kaydı görüldüğünde, o kaydın yapılmasına sebep olan neden, kendiliğinden çıkarsanmaktadır. Hatta kendiliğinden çıkarsamaya gerek kalmadan, o yevmiye kaydının açıklamasına ilgili yevmiye kaydının neden yapıldığı (açıklaması) da yazılmaktadır. Benzer şekilde deterministik fenomenler, insanoğluna, nesnel dünyanın bilinebilir bir yapıda olduğunu ve olanaklar çerçevesinde de değiştirilebilir olduğunu göstermiştir. Zira herhangi bir olayda neden – sonuç ilişkisi biliniyorsa, nedenin değiştirilmesiyle sonucun da değişeceği bilinmektedir. Bir beşeri fiil olarak, satın alma olgusunun yerini satış olgusu aldığı da, muhasebe sistemleri açısından yapılacak kayıt da kendiliğinden değişecektir. Yani muhasebe sistemlerindeki herhangi bir mali olay çerçevesinde “Neden” değiştirilirse yani mali olayın özünde bir değişiklik olursa muhasebe kaydı da buna bağlı olarak şekillenecek ve sonuç da kendiliğinden değişmiş olacaktır. Zaten muhasebede aksi bir durum, muhasebenin temel kavramlarından “Özün Önceliği Kavramı” ile de çelişmektedir. Sonuç olarak geline bu noktada muhasebe bilgi felsefesi açısından şöyle bir soru akla gelmektedir: “Muhasebe sistemlerinin iç dinamikleri deterministik fenomenler yapısıyla mı işlemektedir?” Başka deyişle “Muhasebenin varlık sebebi, dünyamızı deterministik bir yapıya mı büründürmektedir? Bu sorular, muhasebenin doğuş ve var olma çabasını, iki zıt soruyla gün yüzüne çıkarmaktadır:

Herhangi bir işletme, bir dönemde ticari ve mali olaylar vuku bulduğu için mi muhasebe yapmaktadır?

Yoksa dönem sonu itibarıyla finansal durumu ile kâr-zararını raporlayıp, kendini yönetebilmek ve hesap verebilmek amacıyla mı muhasebe yapmaktadır?

Muhasebe fenomenleri arasında her ne kadar bir art arda geliş (yevmiye defterinden büyük deftere, büyük defterden mizana, mizandan mali tablolara vb.) ve deterministik bir yapı göze çarpsa da, muhasebenin doğduğu ilk kaynağın kökeninin teleolojik bir yapıda olduğu göz ardı edilemez. Şöyle ki muhasebe tarihi sürecinde muhasebenin ilk başladığı dönem olarak taş devri dönemine atf yapılmakta ve bu bağlamda mağara duvarlarına çizilen hiyeroglifler işaret edilmektedir. Bu doğrultuda, mağara duvarlarında yer alan hayvan figürlerinin var oluş nedeninin muhasebe açısından temeline inildiğinde ise taraflar arasındaki borç-alacak olgusunun doğru, dürüst ve izlenebilir olması amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Bu bağlam; muhasebenin doğuşunun bir amaç doğrultusunda yapıldığını göstermekte ve muhasebenin teleolojik yapısını ispatlamaktadır. Muhasebe tarihinden bir başka örnek olarak; Eski Mısır’da, Nil nehrinin yıllık taşmaları sonucu, insanların sahibi oldukları tarla sınırları bozulmakta, sulan geri çekildikten sonra da tarlaların sınırları yeniden hesaplanıp çizilmekteydi. Ünlü bilgin Herodotos’ a göre, Eski Mısır’da her yıl yapılan bu arazi ölçümü ve dağıtımı, vergilendirmenin bir gereği idi. Çünkü Eski Mısır’da kişilerin vergi yükümlülükleri,

işledikleri toprağın yüzölçümüne ve hasada göre belirlenmekteydi (Yıldırım, 2018:19; Altınkaynak, 2020: 177). Eski Mısır'da tarlaların ve hasadın her yıl yeniden ölçülerek vergilendirilmesi belirli bir amaca hizmet ettiğinden, bu örneğin de muhasebenin teleolojik yapısına işaret ettiği söylenebilir.

Gelinen son noktada ise asırlar öncesinden günümüze kadar gelen finansal raporlamada felsefi kökenin çok da değiştiği söylenemez. Zira günümüz finansal raporlarının taşıması gereken temel ve destekleyici niteliksel özellikler incelendiğinde her bir özelliğin ortak bir amaca hizmet ettiği görülmektedir. İşte o amaç; ihtiyaca ve gerçeğe uygun faydalı finansal bilginin üretilmesidir. Bu bağlamda muhasebe sistemlerinin nihai çıktısı olan finansal raporların da teleolojik bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür.

Muhasebenin teleolojik ve deterministik yapısıyla ilgili olarak bazı sorularla beraber tezat cevaplarla da karşı karşıya kalmaktadır. Şöyle ki;

Muhasebe teleolojik bir yapıyla doğup, teleolojik bir sona mı ulaşmaktadır?

Bu sorunun cevabı, “Evet” ise Muhasebe fenomenlerinin deterministik yapısı nerede kalmaktadır?

5. SONUÇ

Bilimlerin kökeninin doğa, amacının ise insan yaşamı olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte tıp, sanatsal bilimler, hukuk, matematik, vb. bilim alanlarının birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini de belirtmek gerekmektedir. Hâsılı, muhasebe, beşeri bir bilim olarak kabul görürken, tıp bu kapsamdan ne kadar ayrıştırılabilir? Esasen günümüz bilim dünyasında sayısal ve sosyal bilimlerin birlikteliği ile multi-disipliner çalışmalar ortaya çıkmış ve bu tür çalışmalar her geçen gün literatürde daha çok yer almaya başlamıştır. Ancak belirtmek gerekir ki; sayısal veya sosyal bilimciler teleolojik ve deterministik yapıları her ne kadar kendi sınırları içerisinde irdelemiş olsalar da bilim felsefesi açısından bu yapıların geçerliliği her daim evrensel boyutunu koruyacaktır. Zira bir matematikçi, fizikçi veya kimyacının ortaya koyduğu problem ve ispatlar ile bir sosyal bilimcinin ortaya koyduğu problem ve ispatlar birbirinden oldukça farklılık arz edecektir. Fakat bu farklılıklar her bilim alanının birbiriyle karşılaştırılmasına olanak verecek böylelikle evrensel bir bilim dünyası oluşacak ve bu evrensel bilim dünyasında da her bilim alanı kendi yolunda ilerleyişine devam edecektir.

Bilim dünyası içinde tartışılacak olan felsefi köken arayışları içerisinde “Bilgi” kavramının; “Kendinden Emin Olma, Belirsiz Olma ve Kendiyle Çelişme” olarak bilinen üç yapısal özelliği dikkat çekmektedir (Russell, 2020: 17). Genellikle kendinden emin olan bilgi, belli bir dizgide yürüyen deterministik bir kabuldür. Bir bilim alanının veya bilginin deterministik bir temele oturtulması ilgili alanı bir kalıba sokmaktır. Belirli bir yapısal dizgi, kaide ve kurallar çerçevesinde hareket eden bir bilim alanında deterministik yapı ne kadar katı ve keskin olursa ilgili bilim alanının ilerleyişi de o denli yavaş olacak, belli bir kalıbın içinde yaşayan bilim alanının hürriyeti de zaman içinde sorgulanmaya başlayacaktır. Çünkü sadece nedenselliğe a priori¹ bir inanç gibi bağlı kalmak bilimi ilerletmekle beraber ilerleyişini de durduracaktır. Bilginin bir diğer yapısal özelliği olan “Belirsiz Olan Bilgi” de sürekli felsefe içinde kalacak, felsefi ekoller arasında savrulacak ve özgürlüğünü ilan edemeyen bir belirsizlik olarak zamanla yok olacaktır. “Kendiyle Çelişen Bilgi” ise “Belirsiz Olma” ile “Kendinden Emin Olma” arasında sürekli gidip gelecektir. İşte gelinen bu noktada, ilgili bilim alanıyla ilişkisini kesmeden bilginin bu yapısal kusurlarını gidermek felsefenin işidir. Esasen tüm bilim alanlarında olduğu gibi tarihi süreçte muhasebedeki bilimsel gelişmenin altında yatan en önemli neden de budur. Muhasebe bilgi felsefesi açısından da önem arz eden bu bilgi kusurlarının giderilmesi, muhasebenin felsefi kökeninin sorgulanmasında yatmaktadır. Bu bağlamda muhasebe fenomenlerinin teleolojik ve deterministik yapısı ile ilgili analizlerden hareketle muhasebe bilgi felsefesi açısından sorulması gereken bazı sorular ve çıkarsanan cevaplar kendiliğinden gün yüzüne

¹A priori kavramı, herhangi bir özel deneyimden bağımsız olarak edinilen bilgiyi ifade etmektedir (Britannica, 2022). Bir düşünürün belirli bir inancı oluşturmadaki gerekçesi veya yetkilendirilmesi, düşünürün belirli algısal deneyimlerinin içeriğinden veya türünden bağımsızsa a priori bilgidir söz etmek mümkündür (Peacocke, 2005: 740). Daha çok Immanuel Kant'tan itibaren Batı'da gelişen Yeniçağ bilgi teorisinde kullanılan a priori terimi Arapça'da genellikle kabli kelimesiyle karşılanmaktadır (Durusoy, 2001: 42).

çıkılmaktadır. Bu kapsamda çalışma sonucunda ortaya çıkan soru ve cevaplar şöyledir:

Dönemsel bağlamda işlevine devam eden muhasebe sistemleri belli bir amaca yönelik mi hareket etmektedir? Yoksa belli nedenler olduğu için mi muhasebe işlevi doğmaktadır?

İşte bu teleolojik ve deterministik perspektifinden sorulan sorular, muhasebe felsefesinin başladığı noktadır. Bu sorular doğrultusunda yapılan tartışma sonucunda gelinen noktada ise muhasebe bilgi felsefesi açısından çıkarılan cevap çok net bir şekilde kendini göstermektedir:

Muhasebe; teleolojik (belli bir amaca yönelik) olarak doğan, fenomenlerle (belli bir dizgiyle birbirini doğuran nedenler) deterministik olarak işleyen ve nihai bir amaca hizmet eden aksiyolojik (etik ilkeler içeren) bir bilimdir. Başka deyişle muhasebenin teknik yönü deterministik, muhasebeye biçilen görev ise teleolojiktir.

Bu tanımlamada dikkat edilmesi gereken nokta; muhasebenin aksiyolojik bir yapıda olmasıdır. Zira bilim felsefesinde teleoloji ile nedensellik ayrımında olduğu gibi muhasebe bilgi felsefesinde de, muhasebenin teleolojik yapısına değer biçilebilirken; deterministik yapısına ve fenomenlerine herhangi bir değer atfedilemez. Zaten yukarıdaki tanımlamada da muhasebenin aksiyolojik bir yapıda olması, muhasebenin teleolojik olduğunu net olarak ispatlamaktadır. Sonuç olarak gelinen noktada ise muhasebenin deterministik fenomenlerinin sadece muhasebenin teleolojisini yaşatmak için kurgulandığı söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını belirtmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar(lar) Katkısı: Selahattin KARABINAR (%30), Fırat ALTINKAYNAK (%35), Metehan KÜÇÜKER (%35)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author(s) declares that there is no conflict of interest.

Funding: The author(s) received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author(s) Contributions: Selahattin KARABINAR (%30), Fırat ALTINKAYNAK (%35), Metehan KÜÇÜKER (%35)

KAYNAKÇA

Alston, W. P. (1967). *Teleological Argument For The Existence of God*, The Encyclopedia of Philosophy, (ed. Paul Edwards), New York: Macmillan Pub.

Altinkaynak, F. (2020). Muhasebenin matematiksel felsefe sorunları. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 3(2), 175-185.

Arthur, A. (1993). Critical accounting theory and practical philosophy: Applying the tools. *Critical Perspectives on Accounting*, 4(3), 209-224.

Beckner, M. (1967). *Teleology*, The Encyclopedia of Philosophy, 7 -8, (ed. Paul Edwards), New York: Macmillan Pub.

- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2022). *a priori knowledge*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/a-priori-knowledge> (Erişim Tarihi: 21.11.2022).
- Buys, P. (2008). In pursuit of a foundational accountancy philosophy. *Koers- Bulletin for Christian Scholarship* 73(3), 489-508.
- Cevizci, A. (2020). *Felsefe Sözlüğü Cilt: 1-2*. Ankara: Say Yayınları.
- Durusoy, A. (2001). *Kablî*. TDV İslam Ansiklopedisi. C.24, 42-43. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Elkhashen, E. M., Ntim, C. G. (2018). Accounting and philosophy: the construction of social reality framework. *Journal of Accounting and Taxation*, 10(3), 29-36.
- Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve 2018 Sürümü, Resmi Gazete Sayı: 30578, Tarih: 27/10/2018 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181027-16.pdf> (Erişim Tarihi: 17.10.2022).
- Gao, S. (2007). Hume's Analysis of Causality: Its Limitations and Implications. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.129.191&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 21.08.2022)
- Goodman N. D., Ullman T. D., Tenenbaum J. B. (2011). Learning a theory of causality. *Psychological Review*, 118(1): 110–119.
- Nugrahanti, Y. W. (2018). Reflection of philosophical foundations in financial accounting research. *Journal of Auditing, Finance, and Forensic Accounting*. 6(1), 35-48.
- Özgökman, F. (2009). *Teleolojik Delil ve Evrim Teorisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Peacocke, C. (2005). *The A Priori*. F, Jackson ve M, Smith (Ed.). *The Oxford Handbook of Contemporary Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Rosenthal, M., Yudin, P. (1972). *Materyalist Felsefe Sözlüğü*. A. Çalışlar (çev.), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Russell, B., (2020). *Ana Hatlarıyla Felsefe*. Çevirmen: Orhan Düz. Ankara: Say Yayınları,
- Sawabe, N. (2013). Accounting and emotion: Teleology and emotional in accounting practices. *Journal of Information and Management*. 33(4), 19-30.
- Swinburne, R. (1991). *The Existence Of God*, Oxford: Clarendon Press.
- Yaz, D. A. (2021). *Düşünce Tarihi Işığında Muhasebe Felsefesi*. (1. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yıldırım, C. (2018). *Matematiksel Düşünme*, (14. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yükçü, S., Yükçü, C. (2019). *Bilim, Felsefe, Muhasebe'ye Estetik Bakış*. 1. Baskı. İzmir: Kitapana Yayınevi.